

Children's experience of their parents' divorce

1

U savremenim istraživanjima sve veća pažnja posvećuje se uticaju razvoda roditelja na decu, imajući u vidu porast broja porodica koje prolaze kroz ovaj proces. Tradicionalno, fokus istraživanja bio je usmeren pre svega na posledice koje odluke i ponašanja odraslih imaju na dečiji život. Međutim, dolazi do značajne promene perspektive; deca se sve više prepoznaju kao aktivni učesnici društvenih procesa, uključujući i porodične promene poput razvoda i ponovnog formiranja porodice. Naglašava se koncept dečije agensnosti, odnosno sposobnosti dece da aktivno učestvuju u situacijama koje ih se tiču, kao i da ponude nove, autentične uvide u probleme koji su ranije posmatrani isključivo iz ugla odraslih. Prevazilazi se redukovano razumevanje dece kao pasivnih žrtava porodičnih promena i omogućava dublji uvid u način na koji deca doživljavaju, interpretiraju i nose se sa razvodom roditelja.

2

U istraživanju učestvovalo je 70 porodica, ukupno 104 dece i mladih uzrasta između 8 i 14 godina. Deca su u istraživanju učestvovala u bliskom vremenskom periodu nakon razvoda roditelja, u proseku oko 15 meseci nakon njegove formalizacije, što je omogućilo uvid u sveža iskustva i neposredne reakcije na porodične promene. Istraživanja je sprovedeno kombinovanjem kvalitativnih i kvantitativnih podataka. Podaci su prikupljeni od dece i od roditelja sa kojima deca žive, što omogućava poređenje različitih izvora i tipova podataka radi potpunijeg razumevanja fenomena. Analizom intervjua otkriveno je da postoje različiti faktori koji utiču na dečije iskustvo razvoda. To su: način na koji deca saznaju za razvod, kako o tome obaveštavaju druge, promene koje doživljavaju, strategije suočavanja i izvori podrške, odnos sa roditeljima, kao i odnosi u kontekstu novih partnerskih veza roditelja.

3

Razumevanje procesa razvoda iz perspektive dece zahteva napuštanje pojednostavljenih interpretacija koje ovaj događaj posmatraju isključivo kao posledicu odluka odraslih i njihovih međusobnih odnosa. Dečija iskustva ukazuju na to da razvod predstavlja događaj koji narušava dotadašnji osećaj sigurnosti, kontinuiteta i predvidivosti svakodnevnog života. Ovakva situacija se može razumeti kao prekid normalnog toka života, odnosno poremećaj ravnoteže koji zahteva

prilagođavanje. Ključna karakteristika dečijih reakcija jeste nastojanje da se uspostavi nova ravnoteža, odnosno da se ponovo izgradi osećaj stabilnosti u izmenjenim porodičnim okolnostima.

Prvi susret sa informacijom o razvodu najčešće je obeležen intenzivnim emocionalnim reakcijama, pre svega šokom, nevericom i uznemirenošću. Čak i u situacijama u kojima su deca prethodno bila svesna konflikata između roditelja, činjenica fizičkog razdvajanja roditelja proizvodi snažan i neposredan efekat. Iako je većina dece bila obaveštena o razvodu, podaci ukazuju na to da je taj proces informisanja bio nedovoljan i fragmentaran. Oko 70% dece je dobilo neku vrstu informacije, ali je manje od polovine dobilo konkretno objašnjenje o tome šta razvod znači za njihov svakodnevni život.

Razvod je u velikoj meri bio tretiran kao domen odraslih, pa deca imaju utisak da su prisutna u situaciji koja ih se direktno tiče, ali bez mogućnosti da učestvuju u njenom razumevanju ili oblikovanju. Roditelji često nisu u stanju da pruže adekvatna objašnjenja, delom zbog sopstvene nesigurnosti i emocionalne opterećenosti, a delom zbog nedostatka jasnih odgovora o daljem toku događaja.

Poseban problem predstavlja međusobna želja za zaštitom: roditelji i deca izbegavaju razgovor o razvodu kako bi poštedeli jedni druge dodatnog emocionalnog opterećenja. Ovakva strategija ima paradoksalne efekte. Dolazi do povećanja konfuzije, neizvesnosti i osećaja nesigurnosti kod dece. Iz tog razloga, većina dece naglašava značaj informacija koje nisu samo kao sredstva razumevanja situacije, nego način da se uspostavi određeni nivo kontrole nad okolnostima koje su izvan njihove direktne moći.

Deca jasno razlikuju pravne i emocionalne dimenzije razvoda. Sva deca smatraju da imaju pravo da budu obaveštena o razvodu roditelja, ali manji broj pokazuje interesovanje za pravne aspekte procesa, i ne veruje da bi im takve informacije pomogle u suočavanju sa situacijom. Od primarnog značaja su emocionalne i praktične posledice razvoda, odnosno, promene u svakodnevnom životu, odnosi sa roditeljima i osećaj pripadnosti i sigurnosti.

U uslovima nedostatka adekvatnih informacija od strane roditelja, deca često formiraju svoje predstave o razvodu na osnovu spoljašnjih izvora, kao što su vršnjaci, televizija ili filmovi. Ovi izvori pružaju pojednostavljene, netačne ili kulturno specifične prikaze razvoda, što dodatno doprinosi pogrešnom razumevanju situacije i deca ostaju bez adekvatnog objašnjenja uzroka i posledica razvoda.

4

Suočavanje dece sa razvodom roditelja podrazumeva aktivno traženje načina da se prevaziđe emocionalna i svakodnevna destabilizacija. Deca prepoznaju i koriste različite izvore podrške, oslanjajući se na ljude iz okruženja. Ključna strategija je komunikacija, razgovor radi saveta, informacija ili emocionalnog rasterećenja. Većinadece se nekome poverila, ali 28% dece nije govorilo nikome o razvodu, što pokazuje i zatvorenije obrasce suočavanja.

Deca pažljivo biraju kome se poveravaju. Roditelji bi mogli biti primarni izvor podrške, ipak, često to nije slučaj. Zbog toga što ih deca doživljavaju kao nerazumevajuće ili emocionalno preopterećene, pa ih ne žele dodatno opterećivati. Braća i sestre se retko vide kao značajna podrška jer i sami prolaze kroz krizu, različito je doživljavaju, a često postoje i razlike u uzrastu i odnosima.

Bake i deke predstavljaju stabilan izvor podrške, jer pružaju razumevanje i siguran prostor za izražavanje emocija bez konflikta, doprinoseći osećaju sigurnosti i kontinuiteta. Najvažniji su oslonac vršnjaci, posebno bliski prijatelji, jer ih deca doživljavaju kao one koji ih najbolje razumeju. Posebno su važni prijatelji koji su prošli kroz slična iskustva, jer pored emocionalne nude i praktičnu podršku.

Uz potrebu za poveravanjem javlja se i potreba za kontrolom informacija. Deca biraju kome će reći i često žele da se to ograniči na mali krug ljudi zbog straha od stigmatizacije, zadirkivanja ili ogovaranja.

Pored komunikacije, način suočavanja su i aktivnosti poput sporta, druženja i zabave, koje pomažu da se skrene pažnja i održi osećaj normalnosti. Emocionalne reakcije, poput plača, uglavnom se izražavaju privatno, što pokazuje i samokontrolu i moguće potiskivanje emocija, neka deca koriste i introspektivne strategije, poput razmišljanja ili pisanja, što im pomaže da organizuju iskustvo i sagledaju situaciju iz šire perspektive.

Suočavanje dece sa razvodom obuhvata kompleksan skup strategija: komunikaciju, selektivno poveravanje, aktivnosti, introspekciju i preuzimanje odgovornosti, što pokazuje da su deca aktivni učesnici u procesu prilagođavanja promenjenoj porodičnoj situaciji.

5

Procena promena nakon razvoda roditelja je proces u kome deca aktivno pokušavaju da razumeju i prilagode se novim okolnostima. Ključno je očuvanje stabilnosti i

kontinuiteta u svakodnevicu, pa elementi koji ostaju nepromenjeni, kao što su škola, prijatelji, mesto stanovanja dobijaju značajnu ulogu kao oslonac u adaptaciji.

Najteži aspekt promene je fizičko odsustvo jednog roditelja, koje deca doživljavaju kao centralni gubitak. U početku su prisutni strahovi i katastrofična očekivanja npr. selidba, gubitak kontakta, pogoršanje porodične situacije, ali vremenom kod mnoge dece dolazi do adaptacije i prihvatanja nove vrste normalnosti.

Razvod često menja kvalitet odnosa sa roditeljima, javlja se bes koji je najčešće usmeren ka roditelju koji je odsutan, koji se može indirektno prenositi i na druge odnose.

Važan faktor je i narušeno poverenje, u slučajevima kada se razvod doživljava kao izneveravanje očekivanja, što može ostaviti dugotrajnije posledice na odnos sa roditeljem i poimanje bliskih odnosa.

Početne reakcije su najčešće negativne, ali deo dece vremenom uočava i pozitivne strane, manje konflikata među roditeljima, mirniju atmosferu i kvalitetnije individualne odnose, pa neka deca mogu razviti i veću emocionalnu zrelost i bolje razumevanje sebe i drugih.

Uvođenje novih partnerskih odnosa roditelja dodatno komplikuje situaciju. Problemi se javljaju kada nema otvorene komunikacije ili kada se novi partner uvodi naglo, što izaziva zbunjenost i nelagodu. Deca uglavnom ne prihvataju novog partnera kao zamenu za roditelja i negativno reaguju na preuzimanje roditeljske uloge, posebno u disciplini, uz strah od gubitka pažnje i ljubavi roditelja.

Kada je u pitanju novi brak nakon razvoda, događaji poput venčanja mogu izazvati osećaj isključenosti ako deca nisu informisana, što naglašava značaj transparentne komunikacije.

6

Pregovaranje o porodičnim aranžmanima nakon razvoda je još jedan deo dečijeg iskustva na koji se pažnja mora obratiti. Deca smatraju da je važno da budu uključena u odluke koje utiču na njihov svakodnevni život, posebno u vezi sa tim sa kim će živeti i kako će održavati kontakt sa roditeljem koji ne živi sa njima. Ne žele da snose potpunu odgovornost za odluke, ali žele da budu konsultovana i da se njihovo mišljenje uvaži, jer to ima i simboličan značaj priznanja njihovih osećanja.

Odluke o stanovanju deca prepoznaju kao uslovljene praktičnim okolnostima roditelja, dok odluke o kontaktu sa drugim roditeljem su fleksibilnije i otvorenije za dogovor. Manje od polovine dece je uključeno u donošenje ovih odluka, što

pokazuje nesklad između njihovih očekivanja i prakse. Kada su uključena, deca su uglavnom zadovoljnija postignutim aranžmanima.

Kontakt sa roditeljem koji ne živi sa detetom je složen i stalno se pregovara. Deca se suočavaju sa praktičnim teškoćama života između dva doma, kao i sa emotivnim izazovima u odnosima sa novim partnerima roditelja, gde se javljaju osećaji nelagodnosti i lojalnosti. Važna je i potreba za individualnim vremenom sa roditeljem, bez prisustva drugih članova, radi očuvanja bliskosti.

Emocionalno, deca istovremeno osećaju zadovoljstvo tokom viđanja sa jednim roditeljem i nedostatak drugog, što stvara stalni osećaj rascepljenosti između dva doma.

Pregovaranje o noconastalim situacijama nakon razvoda pokazuje da su deca aktivni učesnici u procesu prilagođavanja, a ne pasivni objekti odluka, i ukazuje na važnost njihovog uključivanja i fleksibilnog pristupa koji uvažava njihove emocionalne i svakodnevne potrebe.

7

Razvod roditelja je kompleksan proces koji snažno utiče na dečiji svakodnevni život, emocije i porodične odnose. Deca ga proživljavaju intenzivno, od početne emocionalne destabilizacije do postepenog prilagođavanja novim okolnostima.

U tom procesu ona nisu pasivni, već aktivni učesnici koji pokušavaju da razumeju promene i daju im smisao. Postoji izražena potreba za informacijama, uključenošću i otvorenom komunikacijom, jer im to daje osećaj kontrole i sigurnosti, dok isključivanje i nedostatak komunikacije povećavaju nesigurnost.

Deca razvijaju različite strategije suočavanja: oslanjanje na podršku okoline, aktivnosti, introspekciju i preuzimanje uloga u porodici. Time ne samo da održavaju osećaj normalnosti, već razvijaju i nove veštine poput emocionalne regulacije i upravljanja odnosima.

Dakle, možemo zaključiti da decu treba posmatrati kao aktivne učesnike porodičnih promena, čija perspektiva doprinosi potpunijem razumevanju razvoda i ukazuje na važnost njihove uključenosti, informisanosti i emocionalne podrške.

Anja Kostič so21,75